

Handreiking voor het inzetten van een preventie- en zorgarrangement

**Van enkelvoudig opvoedingsprobleem
tot multiprobleemsituaties**

In het nieuwe jeugdstelsel richten gemeenten hun eigen preventie- en zorgaanbod voor kinderen, jongeren en ouders in. Maar welke programma's, behandelingen en trainingen zijn er beschikbaar? Hoe staat het met de kwaliteit en de effectiviteit daarvan? En voor welke doelgroepen zijn de interventies geschikt?

Met een serie brochures biedt het Nederlands Jeugdinstituut handreikingen aan gemeenten die een samenhangend en dekkend preventie- en zorgarrangement willen samenstellen.

Elke brochure biedt een overzicht van erkende interventies op een bepaald gebied van opgroeien en opvoeden.

In deze brochure gaat het om opvoedingsproblemen. Wat is het verschil tussen opvoedingsvragen en opvoedingsproblemen, en welke interventies kunnen ervoor worden ingezet?

Opvoedingsvragen en -problemen

De opvoeding van kinderen bestaat uit veel verschillende onderdelen. Ouders (en andere primaire verzorgers zoals familieleden of pleegouders) worden geacht hun kinderen te verzorgen, hun lichamelijke, verstandelijke, sociale en emotionele ontwikkeling te stimuleren en normen en waarden bij te brengen. Daarvoor moeten ze positieve aandacht geven, warmte en veiligheid bieden, regels en grenzen stellen en toezicht houden. En om dit goed te doen wordt ook nog eens van hen verwacht dat ze zo veel mogelijk in balans zijn en een goede relatie met hun eventuele partner hebben.

Opvoeden vraagt dus nogal wat van ouders. Vragen over de opvoeding kunnen dan ook over veel verschillende onderwerpen gaan. Bijvoorbeeld over hoe kinderen op tijd in bed te krijgen zijn, hoe het tijdens het eten gezellig te houden is of hoe om te gaan met lastig en ongehoorzaam gedrag. De vraag kan betrekking hebben op het kind, op de ouder zelf en/of op de relatie tussen de ouders. Gezinnen kunnen met uiteenlopende situaties te maken hebben die de vraag of het probleem beïnvloeden of

mede bepalen. Tot slot kan het gaan om verschillende opvoedingsvragen of problemen tegelijkertijd, die met elkaar samenhangen.

Waar de grens ligt tussen een lichte opvoedingsvraag en een zwaarder probleem, is niet altijd duidelijk, en kan per individueel geval verschillen. De mate waarin problemen ervaren worden, wordt in ieder geval bepaald door de belemmeringen die ouders ervaren, en de inschatting daarvan door professionals. In gesprek met elkaar wordt dit meestal wel duidelijk. Soms ervaart een ouder iets als een duidelijk opvoedingsprobleem, terwijl een professional dit inschat als een vraag waar een licht advies of lichte steun voldoet. En soms zien ouders juist nauwelijks een probleem, terwijl professionals ernstige of meervoudige problemen zien, of het risico daarop. Het is de taak en een vereiste competentie van professionals om hierover met ouders in dialoog te gaan om nader tot elkaar te komen, zodat ze het eens worden over doelen en in te zetten steun of hulp daarbij.

Beschikbare effectieve interventies van licht naar zwaar

In Nederland zijn er veel interventies beschikbaar die in te zetten zijn voor ouders met opvoedingsvragen of problemen. Daarvan geven we in deze brochure een kort overzicht. Het gaat daarbij om ambulante hulp (dus thuis of op locatie), gericht op ouders of andere primaire opvoeders, of het gezin. De interventies zijn gericht op algemene opvoedingsvaardigheden of het kan gaan om steun of hulp bij gezinstaken om de opvoedingssituatie in het gezin te verbeteren. Aanwezigheid van opvoedingsvragen of opvoedingsproblemen is altijd een reden om een interventie in te zetten. Interventies die primair gericht zijn op (dreigende) opvoedingsproblemen door specifieke problemen van kinderen, en interventies waarmee opvoedingsvragen en -problemen zijdelings worden aangepakt of alleen als dat nodig blijkt, hebben we niet opgenomen in deze brochure. We hebben de interventies gegroepeerd naar doelgroep en ernst van de problematiek, oplopend van licht naar zwaar. In grote lijnen is dan een driedeling te maken in interventies die ingezet kunnen worden bij opvoedingsvragen en -problemen:

1. interventies voor alle ouders met opvoedingsvragen of lichte opvoedingsproblemen;
2. interventies voor ouders met specifieke kenmerken of problemen;
3. interventies voor gezinnen met meerdere, vaak ernstige problemen, inclusief opvoedingsproblemen.

Bij de eerste categorie interventies gaat het om vragen of (dreigende) lichte problemen in de opvoeding waarbij lichte steun of hulp volstaat. Bijvoorbeeld in de vorm

van enkele gesprekken of een korte oudercursus. Bij de tweede categorie gaat het om dreigende of lichte tot matige opvoedingsproblematiek waar in bijna alle gevallen lichte tot matige steun wordt ingezet. De hulp heeft dan de vorm van huisbezoeken, een oudercursus of een intensievere oudertraining. De problemen die de opvoedingsproblemen mogelijk veroorzaken, ook wel onderliggende problematiek genoemd, kunnen hier wel ernstig zijn: de ouder heeft bijvoorbeeld een zware depressie.

In de derde categorie is altijd sprake van meervoudige problematiek, waaronder ernstige problemen bij kind, ouders of gezin. Hierdoor zijn de opvoedingsproblemen relatief ernstig. Vaak is in deze situaties niet meer duidelijk en belangrijk wat oorzaak of gevolg is, en welk probleem het andere veroorzaakt: de problemen moeten allemaal worden aangepakt. Door de combinatie van problemen en de ernst ervan, wordt er altijd intensieve hulp geboden in de thuissituatie. Vaak is die hulp mede gericht op de jeugdige met problemen of op de verschillende problemen van het gezin als geheel. Bij meerdere ernstige problemen, die vaak ook al langere tijd bestaan, wordt de leerbaarheid en motivatie van ouders voor hulp meestal lager ingeschat, waardoor er eerder voor intensieve langdurige hulp in de thuissituatie en de eigen omgeving van het gezin gekozen zal worden. Soms kan een kind niet meer bij de eigen ouders wonen, en groeit het op in een pleeggezin of een gezinshuis. De interventies die we beschrijven zijn ook geschikt voor andere primaire verzorgers van kinderen zoals pleegouders en gezinshuisouders.

Interventies gericht op jeugd met een lichte verstandelijke beperking

Sommige kinderen of jongeren hebben een lichte verstandelijke beperking (LVB). Veel internaliserende en externaliserende problemen komen bij hen gemiddeld vaker voor. Om de begeleiding of behandeling beter te laten aansluiten, is kennis nodig over wat een LVB is en hoe daar rekening mee kan worden gehouden in de begeleiding of behandeling. Informatie over wat een LVB is, vindt u in de *factsheet Jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking* van de Vereniging Orthopedagogische Behandelcentra (VOBC). Daarnaast heeft het Nederlands Jeugdinstituut werkzame factoren op een rij gezet in de publicatie *Wat werkt bij jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking?*

Interventies voor alle ouders met opvoedingsvragen of lichte problemen

De interventies die we hieronder noemen zijn in principe geschikt voor alle ouders. De leeftijd van de kinderen speelt vaak een rol bij de keuze voor een bepaalde interventie. In de overzichtstabel hebben we bij de doelgroep de leeftijdsfasen van de kinderen aangegeven. U ziet dat er zowel interventies zijn voor ouders met kinderen in een specifieke leeftijdsfase, als voor ouders met kinderen in alle of meerdere leeftijdsfasen. Hoewel de doelstellingen van de verschillende interventies kunnen verschillen, wordt in alle gevallen gewerkt aan opvoedingsvaardigheden.

Pedagogisch adviseren biedt een tot vijf adviesgesprekken vanuit het CJG of de jgz, en wordt ook wel op scholen gebruikt. De interventie is bedoeld voor ouders van jeugdigen van 0 tot 18 jaar.

Triple P (Positief Pedagogisch Programma) is een programma voor opvoedingsondersteuning aan alle ouders van kinderen tot 16 jaar. Het bestaat uit vijf niveaus. Niveau 1 bestaat uit een mediacampagne, niveau 2 uit een tot twee voorlichtingsgesprekken van tien minuten en niveau 3 uit vier adviesgesprekken van dertig minuten. Triple P niveau 1-3 wordt uitgevoerd door basisvoorzieningen als kinderopvang en school en eerstelijnsvoorzieningen als CJG en jgz.

Praten met Kinderen is gericht op ouders van kinderen tussen 10 en 15 jaar met lichte externaliserende gedragsproblemen die lichte opvoedingsproblemen ervaren. De cursus bestaat uit zeven bijeenkomsten waarin ouders door informatie en oefening leren hoe zij problemen of meningsverschillen met hun kind kunnen bespreken.

De **Gordon-cursus 'Effectief omgaan met kinderen'** is een cursus voor ouders (van kind 0-18 jaar) met tien bijeenkomsten van tweeënhalf tot drie uur. Gecertificeerde Gordon-trainers voeren de cursus uit.

Interventies voor alle ouders met opvoedingsvragen of lichte problemen

Interventie	Classificatie	Doelgroep
Pedagogisch adviseren	1	Ouders (van jeugdige 0-18 jaar)
Triple P niveau 3	1	Ouders (van jeugdige 0-16 jaar)
Praten met kinderen	3	Ouders (van jeugdige 10-15 jaar)
Gordon-cursus 'Effectief omgaan met kinderen'	1	Ouders (van jeugdige 0-18 jaar)

- 1 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'goed onderbouwd'
 2 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens eerste aanwijzingen'
 3 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens goede aanwijzingen'
 4 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens sterke aanwijzingen'
 5 = erkend door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies van Justitie

Interventies voor ouders met specifieke kenmerken of problemen

Er zijn ook gerichte interventies voor ouders met duidelijk aan te wijzen specifieke kenmerken of problemen. Omdat deze problemen de opvoeding beïnvloeden of dat kunnen gaan doen, krijgen zij opvoedingsvaardigheden aangereikt of steun bij de opvoeding om problemen te voorkomen. Met andere woorden: er is iets met de ouder, of de ouder bevindt zich in een situatie die de opvoeding en het kind kan gaan beïnvloeden of al beïnvloedt, en de interventie grijpt daarop in. In de overzichtstabel staat onder ‘Doelgroep’ aangegeven voor ouders van kinderen in welke leeftijdsfase de interventie bedoeld is.

Van boven naar beneden zijn de interventies ingedeeld naar de kenmerken of problemen van de ouders. Een aantal interventies is gericht op ouders met enkelvoudige problemen. Hoewel de aard en soms de ernst van de

problematiek en de aanpak van de interventie sterk verschillen, wordt in al deze interventies gewerkt aan algemene of specifieke opvoedingsvaardigheden. De laatste vier interventies lijken qua aanpak op elkaar, het zijn programma’s voor ouders met verschillende kenmerken of problemen tegelijkertijd. Een aantal van deze interventies biedt door de hoeveelheid problemen bredere steun bij de opvoeding. Tijdens huisbezoeken komen daarbij ook opvoedingsvaardigheden aan bod.

Bij alle interventies kunnen er opvoedingsproblemen dreigen, maar ook al licht of matig aanwezig zijn door de ernst van de problematiek van de ouders. Alle interventies zijn vrij toegankelijk, behalve de moeder-babyinterventie, die wordt op indicatie ingezet. De interventies worden uitgevoerd door professionals of ervaren vrijwilligers.

Enkelvoudige problemen

KopOpOuders Online is een cursus gericht op ouders (van jeugdige 0-18 jaar) met psychische en/of verslavingsproblemen. De cursus bestaat uit acht wekelijkse online bijeenkomsten van anderhalf uur in een gesloten chatbox, met een terugkombijeenkomst. De interventie wordt uitgevoerd door instellingen voor ggz of verslavingszorg.

K-VHT in gezinnen met jonge kinderen is bedoeld voor ouders van een kind van 0-4 jaar, en bestaat uit maximaal acht huisbezoeken van een uur. De training wordt onder andere uitgevoerd door gecertificeerde videohometrainers in de jgz. De interventie is gericht op het verbeteren van de ouder-kindrelatie en het bevorderen van de hechting tussen ouder en kind.

De Ouder-baby interventie is gericht op depressieve moeders (van een kind van 1 jaar). De begeleiding bestaat uit acht tot tien huisbezoeken van een à anderhalf uur, uitgevoerd door ggz-instellingen.

Meerdere kenmerken/problemen

De Themis Opvoedcursus - voor moeders uit niet-westerse migrantengroepen is bedoeld voor migrantenmoeders (van kind 0-21 jaar) met geen of weinig opleiding. De cursus duurt tien weken, en bestaat uit twee bijeenkomsten per week van elk een dagdeel.

Home-Start is gericht op ouders met een kind jonger dan 7 jaar die weinig zelfvertrouwen en sociale steun hebben. Het programma biedt gemiddeld een keer per week een huisbezoek van een dagdeel door een ervaren vrijwilliger en wordt uitgevoerd door het CJG / de jgz of een welzijnsinstelling in samenwerking met een lokale vrijwilligersorganisatieondersteuning.

Moeders Informeren Moeders (MIM) bestaat uit huisbezoeken en is gericht op ouders met hun eerste kind die weinig steun in hun omgeving hebben, zich geïsoleerd voelen, gezondheidsproblemen hebben en

graag ervaringen willen delen. De bezoekmoeders gaan eens per maand bij de gastmoeders langs. MIM wordt veel toegepast door de jgz.

VoorZorg is gericht op jonge, aanstaande moeders in hoogrisicogroepen. Het programma biedt zestig huisbezoeken van elk een à anderhalf uur door VoorZorg-verpleegkundigen uit de jgz, in de periode van vijf maanden voor de geboorte tot het kind 2 jaar is.

Stevig Ouderschap is gericht op ouders die net een kind hebben gekregen. Het programma bestaat uit zes preventieve huisbezoeken van anderhalf uur, gedurende de eerste anderhalf jaar van het kind, afgelegd door een jgz-verpleegkundige.

Interventies voor ouders met specifieke kenmerken of problemen

Interventie	Classificatie	Doelgroep
<i>Enkelvoudige problemen</i>		
KopOpOuders Online	1	Ouders (van jeugdige 0-18 jaar)
K-VHT in gezinnen met jonge kinderen	1	Ouders (van baby of peuter 0-4 jaar)
Ouder-baby interventie	2	Ouders (van baby 0-1,5 jaar)
<i>Meerdere kenmerken/problemen</i>		
Themis Opvoedcursus	1	Ouders (van jeugdige 0-21 jaar)
Home-Start	1	Ouders (van kind 0-7 jaar)
Moeders Informeren Moeders (MIM)	1	Moeders (van baby 0-1,5 jaar)
VoorZorg	1	Moeders (zo vroeg mogelijk in zwangerschap - 2 jaar)
Stevig Ouderschap	1	Ouders (van baby 0-1,5 jaar)

1 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'goed onderbouwd'

2 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens eerste aanwijzingen'

3 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens goede aanwijzingen'

4 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens sterke aanwijzingen'

5 = erkend door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies van Justitie

Interventies voor gezinnen met meerdere, vaak ernstige problemen, inclusief opvoedingsproblemen

Bij gezinnen met meervoudige en ernstige problematiek en relatief ernstige opvoedingsproblematiek, wordt er altijd intensieve hulp ingezet. Met 'intensief' bedoelen we: in de thuissituatie, door een professional, een of meer keren per week gedurende een aantal maanden (meestal tussen zes en twaalf maanden). In die zin lijken de onderstaande interventies op elkaar. Wat kan verschillen is de vorm, het algemene of specifieke doel en de doelgroep of een combinatie daarvan. Deze interventies zijn alleen op indicatie beschikbaar, en worden uitgevoerd door aanbieders van jeugd- en opvoedhulp of de jeugd-ggz. In de meeste gevallen zijn de interventies geschikt voor gezinnen (inclusief pleeggezinnen en andere professionele gezinnen) met kinderen in alle leeftijdsfasen.

Triple P niveau 5 is een gezinstraining die wordt ingezet bij ernstige gedragsproblemen bij een of meer

van de kinderen. Vaak spelen er in het gezin ook andere problemen.

Intensieve Ambulante Gezinsbehandeling (IAG) is gericht op gezinnen die meervoudige en ernstige problemen hebben en/of een langdurige hulpverleningsgeschiedenis. De hulp duurt gemiddeld vijf maanden en is gericht op het bevorderen van een veilig gezinsklimaat en het leren gebruik maken van het sociale netwerk van het gezin.

Directieve thuisbehandeling is gericht op gezinnen met jongeren tussen 12 en 18 jaar waar veel conflicten spelen over afspraken en regels. Doel van de behandeling is de onderlinge communicatie te verbeteren zodat de gezinsleden beter in staat zijn problemen op te lossen en beter kunnen omgaan met het probleemgedrag. De behandeling duurt over het algemeen maximaal zes maanden.

Gezin Centraal is een vraaggericht en gezinsgericht programma gericht op zelfsturing of empowerment van het gezin (met een jeugdige van 6-14 jaar). Een gezinsbegeleider bepaalt met de cliënt de hulpvraag en de einddoelen en stelt een daarop aansluitend hulpverleningsarrangement samen. Dat kan bestaan uit een combinatie van ambulante, residentiële en daghulp.

Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding (PPG) is bedoeld voor gezinnen met kinderen tussen 0 en 18 jaar. De ouders zijn vastgelopen in de opvoeding en de hulp heeft tot doel hun opvoedkundige competenties te versterken. PPG duurt gemiddeld vijftien tot twintig weken waarin de hulpverlener het gezin een keer per week bezoekt.

Voorwaardelijke Interventie in Gezinnen (VIG) beoogt dat de ouders hun kind(eren) (0-16 jaar) weer een veilige leefomgeving kunnen bieden en het gezin weer toegankelijk is voor hulp zonder dwang of drang. Een gezinscoach biedt intensieve hulp, die het gezin gaandeweg leert het leven zelf op orde te krijgen. De gezinscoach is 24 uur per dag, zeven dagen per week bereikbaar. VIG duurt maximaal zes maanden.

Families First is een vorm van intensieve crisishulp met als doel om het gezin bij elkaar te houden en uithuisplaatsing van een of meer kinderen te voorkomen. De veiligheid van de kinderen staat voorop. De hulp duurt vier tot zes weken, sluit aan bij de behoeften van het gezin en is gericht op het vergroten van de competentie van gezinsleden.

ReSet is een vorm van intensieve thuisbegeleiding voor risicogezinnen en multiprobleemgezinnen met kinderen in de leeftijd van 0-19 jaar. ReSet duurt maximaal twaalf maanden. Afhankelijk van de behoefte van het gezin en in overleg met de ouder(s) wordt het aantal bezoeken per week bepaald.

Interventies voor gezinnen met meerdere, vaak ernstige problemen, inclusief opvoedingsproblemen

Interventie	Classificatie	Doelgroep
Triple P niveau 5	1	Gezinnen (met jeugdige 0-16 jaar)
Intensieve Ambulante Gezinsbehandeling (IAG)	1	Gezinnen (met jeugdige 0-18 jaar)
Directieve Thuisbehandeling	1	Gezinnen (met puber 12-18 jaar)
Gezin Centraal	1	Gezinnen (met kind 6-14 jaar)
Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding (PPG)	1	Gezinnen (met jeugdige 0-18 jaar)
Voorwaardelijke Interventie in Gezinnen (VIG)	1	Gezinnen (met jeugdige 0-16 jaar)
Families First	1	Gezinnen (met jeugdige 0-18 jaar)
ReSet	1	Gezinnen (met jeugdige 0-19 jaar)

1 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'goed onderbouwd'

2 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens eerste aanwijzingen'

3 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens goede aanwijzingen'

4 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens sterke aanwijzingen'

5 = erkend door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies van Justitie

Ondersteuning nodig bij het inrichten van een preventie- en zorgarrangement?

In het nieuwe jeugdstelsel zijn gemeenten zelf verantwoordelijk voor een samenhangend en dekkend (zorg) aanbod. Een preventie- en zorgarrangement voor kinderen, jongeren en ouders is een lokaal of regionaal beschikbaar samenhangend pakket van algemene, preventieve en curatieve vormen van ondersteuning, zorg en hulp, waarvoor geldt dat het:

- ❖ het basisaanbod versterkt;
- ❖ goede ketensamenwerking bouwt rond kinderen, jongeren, gezinnen en basisvoorzieningen als scholen en opvang;
- ❖ een vroegtijdige aanpak realiseert van veelvoorkomende risico's en problemen rond opvoeding, ontwikkeling of opgroeien van de kinderen en jongeren;
- ❖ ernstige problemen bij kinderen, jongeren en ouders effectief aanpakt.

Het Nederlands Jeugdinstituut ondersteunt gemeenten en organisaties in de zorg voor jeugd bij het uitvoeren van vraag- en aanbodanalyses en het inrichten en organiseren van preventie- en zorgarrangementen. Kijk voor meer informatie op onze website en neem gerust contact op met een van onze medewerkers: www.nji.nl/gemeenten.

De in deze brochure opgenomen interventies zijn bedoeld als voorbeeld van een dekkend zorgaanbod van licht naar zwaar. De meeste interventies die we in deze brochure noemen zijn erkend door de Erkenningcommissie Interventies of de Erkenningcommissie Gedragsinterventies Justitie en op het moment van schrijven opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies. Deze databank wordt beheerd door het Nederlands Jeugdinstituut. De databank bevat meer erkende interventies op dit terrein. Kijk voor een actueel en compleet overzicht in de databank: www.nji.nl/jeugdinterventies.

Meer informatie over wat werkt bij opvoedingsvragen en -problemen is te vinden in het Dossier Opvoedingsondersteuning: www.nji.nl/opvoedingsondersteuning en het dossier Multiprobleemgezinnen: www.nji.nl/multiprobleemgezinnen van het Nederlands Jeugdinstituut.

Om gemeenten te ondersteunen bij het inrichten van een preventie- en zorgarrangement ontwikkelde het Nederlands Jeugdinstituut een reeks handreikingen die u kunt raadplegen.

In die reeks verschenen tot nu toe de volgende brochures:

- ❖ Van dwars gedrag tot gedragsstoornis
- ❖ Van enkelvoudig opvoedingsprobleem tot multiprobleemsituaties
- ❖ Van 'geen zin hebben in school' tot 'schooluitval'
- ❖ Van gekibbel tot (v)echtscheiding
- ❖ Van onrustig gedrag tot ADHD
- ❖ Van 'pedagogische tik' tot kindermishandeling
- ❖ Van plagen tot pesten
- ❖ Van sociaal onhandig tot autisme
- ❖ Van vaak gespannen tot angststoornis

Het Nederlands Jeugdinstituut ondersteunt gemeenten en organisaties in de zorg voor jeugd bij het uitvoeren van vraag- en aanbodanalyses en het inrichten en organiseren van preventie- en zorgarrangementen. Kijk voor meer informatie op onze website en neem gerust contact op met een van onze medewerkers: www.nji.nl/gemeenten.

© 2015 **Nederlands Jeugdinstituut**

Tweede druk, herziene versie

Auteurs Ingrid Ligtermoet en Mariska van der Steege

Fotografie Martine Hoving, Bettina Neumann

Vormgeving Punt Grafisch Ontwerp

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

T (030) 230 63 44

E info@nji.nl

www.nji.nl